

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ АГРАРНИХ ВНЗ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Визначено роль соціально-гуманітарних дисциплін у професійній підготовці фахівця аграрного ВНЗ та сфери реалізації цієї підготовки в майбутній професійній діяльності. Розглянуто навички щодо вирішення проблем і завдань соціальної діяльності. Підкреслено, що вивчення соціально-гуманітарних дисциплін значно полегшить майбутнім аграріям входження до виробничого та соціального оточення. Окреслено проблеми при викладанні соціально-гуманітарних дисциплін в аграрних ВНЗ. Визначено основні компоненти соціально-гуманітарної підготовки майбутніх аграріїв.

Ключові слова: соціально-гуманітарні дисципліни, професійна підготовка, аграрій.

Проблема соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі в сучасних умовах надзвичайно значуща, насамперед, у зв'язку із посиленням вимог до формування активної творчої особистості, здатної знайти своє місце в житті, самовизначитися та реалізувати себе, а також у зв'язку з необхідністю визначення духовного потенціалу молодого покоління, цінності якого багато в чому є відображенням цінностей суспільства.

У Законі “Про освіту” зазначено, що метою освіти є “всебічний розвиток людини як ... найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів..., формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення... творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями” [1].

Історична зумовленість потреби суспільства в сільськогосподарських кадрах в Україні сформувала провідну тенденцією професійної підготовки. Тому питання якісної підготовки аграріїв для збереження й розвитку стратегічно важливої для держави галузі на сьогодні є актуальним.

Мета статті – розкрити стан і окреслити перспективи розвитку соціально-гуманітарної підготовки фахівців аграрних ВНЗ.

Проблеми аграрної освіти України досліджували науковці, які часто не відокремлювали розвиток освіти від розвитку сільськогосподарської праці загалом, оскільки Україна завжди, в усі історичні періоди була державою зі значним сільськогосподарським виробництвом. Така думка прослідковується в працях М. Аркаса, А. Жуковського, А. Лотоцького, Ю. Мицик, С. Плохій, Н. Полонської-Василенко, І. Стороженко, О. Субтельного. Проблеми формування професійної підготовки у вищій аграрній освіті вивчали Т. Іщенко, І. Зайцева, Н. Комарова, П. Лузан, Н. Матяш, Г. Манхеев, В. Мішкурова, П. Олійник, В. Салієнко, М. Хоменко.

Проте в цих працях не приділено уваги соціально-гуманітарній підготовці майбутніх аграріїв, яка, на наш погляд, є необхідною умовою формування фахівця найвищого гатунку.

Процес викладання соціально-гуманітарних дисциплін має низку суперечностей між: орієнтацією вищої школи на особистісно орієнтоване навчання й відсутністю підготовлених для його реалізації викладачів; особистісно орієнтованим підходом до вивчення соціально-гуманітарних дисциплін та діючою традиційною технологією підготовки фахівців аграрної галузі; гуманістичним характером сучасної професійної підготовки та суб'єкт-об'єктною формою відносин на рівні викладач-студент, наявним та необхідним рівнем підготовки до роботи в специфічних умовах, зумовлених різноманітними формами власності та знаннями нормативної й законодавчої бази в аграрній галузі.

Як вказують у своїх дослідженнях Н. Нерух та І. Сопівник, соціально-гуманітарні дисципліни узагальнюють звернення до: професійної компетентності сучасного спеціаліста; моральних якостей, активної громадянської позиції; вміння працювати в умовах ринкових відносин; працелюбності та господарності; вміння працювати у своїй професійній сфері так, щоб не завдавати шкоди навколишньому середовищу [2, с. 65].

Отже, крім суто професійних умінь та навичок, майбутнім фахівцям аграрної галузі необхідна масштабна соціально-гуманітарної підготовка, що включає: володіння знаннями щодо основ суспільного розвитку, критичне й професійне оцінювання історичних сучасних процесів та проблем загального життя країни, місця й ролі в ній своєї професійної діяльності; знання проблем і тенденцій світового розвитку. Крім того, це ще й володіння глибокими професійними знаннями та діловими якостями, екологічним мисленням і творчою роботою в умовах ринкової економіки, практичними навичками організаторської й управлінської діяльності, пов'язаної з виробництвом сільськогосподарської продукції.

Крім цього, майбутньому фахівцю аграрної галузі необхідні сформовані навички щодо вирішення проблем і завдань соціальної діяльності, а саме:

- оцінювання сучасних процесів та проблем у суспільно-політичному житті держави з погляду історичних подій і її геополітичного становища;
- засвоєння та реалізація наукових і культурних досягнень світової цивілізації з уважним становленням до різних культур, національних традицій, релігій, прав людини;
- формування стійкого світогляду, правильного сприйняття сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття й духовної культури; політичної свідомості та політичної культури, а також політичної активності, інтуїції, творчої сміливості під час вирішення сучасних проблем;
- формування національного розуміння державності, свідомого дотримання прав, свобод і обов'язків людини та громадянина самостійної, незалежної України;
- володіння державною мовою, грамотне використання професійної лексики, практичних навичок ділового мовлення та здатність застосовувати знання іноземної мови у своїй професійній діяльності;

- здійснення соціологічних досліджень з метою покращення психологічного клімату в колективі;
- формування здорового способу життя, вдосконалення фізичних та психічних якостей;
- психологічна готовність до змін виду й характеру професійної діяльності, усвідомлення необхідності підвищення кваліфікації, здатність самостійно оволодівати додатковими знаннями, що стосуються професійної діяльності;
- цілісне уявлення про природні й суспільні явища, які необхідні для вирішення професійних завдань з урахуванням соціально-економічних та екологічних факторів;
- організація діяльності з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- знання з техніки пошуку роботи, стану й перспектив розвитку.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика дає чіткі уявлення про формування професійних якостей майбутнього фахівця аграрної галузі. Проте, звернення до особистісних якостей фахівця, здатного відтворювати виробничі функції з гуманної точки зору, що вимагається сучасними підходами в освіті, а також у виробничих процесах, практично відсутні. Тобто знання та вміння, передбачені блоком дисциплін соціально-гуманітарної підготовки навчального плану, не мають змістовного навантаження формування гуманістичних якостей у майбутнього фахівця. Більшою мірою йдеться про соціальні та виробничі функції. Зберігається технологічний підхід, який відповідає тільки за професійну підготовку. Гуманістичний підхід, що відповідає за входження фахівця до колективу, певного соціального оточення, за здійснення процесу впровадження одержаних знань у виробництво, за гуманне та ціннісне ставлення до інших людей, реалізовано на недостатньому рівні.

Вважаємо, що здійснення професійної діяльності в аграрному секторі без суттєвих знань методів, прийомів спілкування з оточенням, у контексті гуманістичних відносин, практично неможливо. Відповідно, вивчення соціально-гуманітарних дисциплін значно полегшить майбутнім аграріям входження до виробничого та соціального оточення.

Існує ряд необхідних компонентів соціально-гуманітарної підготовки випускника вищого аграрного навчального закладу, які б повною мірою відповідали сучасним вимогам гуманітаризації освітнього процесу, а саме: отримання знань та уявлень про сутність гуманізму, його прояви у професійній діяльності, збереження хліборобських традицій, історичних надбань; формування навичок міжособистісних відносин, уважного ставлення до різних культур, національних традицій, релігій, прав людини й формування стійких моральних норм у різних ситуаціях вибору; формування якостей і вмінь виявляти ініціативність, прагнення до самовдосконалення, самопізнання та самоосвіти; розвиток комунікативних навичок, володіння державною мовою, грамотне використання професійної лексики; розвиток практичних навичок ділового мовлення та здатності застосовувати одер-

жані знання у своїй професійній діяльності; формування організаційно-управлінських якостей, прагнення покращити наявні умови, стимулювати добрі стосунки та сумлінну працю, пропагувати здоровий спосіб життя власним прикладом; формування психологічної готовності до змін виду й характеру професійної діяльності, усвідомлення необхідності підвищення кваліфікації, здатність самостійно оволодівати додатковими знаннями, що стосуються професійної діяльності.

Зауважимо, що за умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування людиною нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Чим потужніший життєвий потенціал людини, тим легше їй здолати кризові ситуації, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією [3, с. 3–4]. Таким чином, постає питання про вивчення людини, культури, суспільства, буття, свідомості, політики, історії, тобто про якісну своєрідність поняття “соціально-гуманітарний”.

На сьогодні спостерігається тенденція зниження привабливості серед молоді сільськогосподарської праці загалом та аграрної освіти зокрема. З метою розв’язання проблеми закріплення сільської молоді й випускників вищих аграрних навчальних закладів в агропромисловому комплексі, очевидно, необхідно розробити та змоделювати образ “працівника сільського господарства”, фахівця, якого хотілося б побачити “на виході” системи освіти, і, відповідно, на цій основі визначити необхідні елементи освітньо-професійної програми, яку йому належить засвоїти. Перш за все, для цього необхідно: реформування змісту та структури аграрної освіти, перехід на інноваційні технології навчання; підвищення результативності профорієнтаційної роботи серед сільської молоді для залучення її на навчання до вищих навчальних закладів, насамперед аграрного профілю; професійне зростання та виховання сучасної управлінської еліти, здатної працювати в нових економічних умовах; в основу оцінювання роботи науково-педагогічних працівників аграрних вищих навчальних закладів слід покласти якість вищої освіти випускника. Більшість з цих питань вирішується при вивченні блоку соціально-гуманітарних дисциплін, що передбачений кожним навчальним планом аграрного ВНЗ [2].

Соціально-гуманітарне знання – це рефлексія про світ людини і про людину у світі. Сутність сучасного соціально-гуманітарного знання полягає в тому, що його основою є людина і як суб’єкт, і як об’єкт, і як самоціль. Це системне цілісне знання про людину, синергію процесу та результату її активності у світі, що вимагає змістовного полілогу навколо сукупного знання ядра – людини як цілісного та наскрізного об’єкта, який зберігає свою предметність знання. Призначення соціально-гуманітарного знання – в його мудромому синтезі: філософії, соціології, політології, культурології, історії тощо [4].

У науково-освітньому процесі пріоритетними стають питання моралі, духовності суспільства, гуманістичні цінності. Саме гуманізм стає вті-

ленням самосвідомості й духовності, що стверджуються у формі моральності та етики.

Таким чином, соціально-гуманітарні знання формують не просто культурну та освічену людину, вони є невід'ємною складовою професійної підготовки, оскільки сучасний фахівець, використовуючи всі можливості науково-технічного прогресу, інформаційно-комп'ютерне забезпечення, не працює суто з механізмами та обладнанням, проте реалізовує свої таланти, здібності, прагнення в соціальному оточенні, серед людей, суспільства з його історичним досвідом, традиціями, моральним укладом та етичними нормами, що втілюються у вчинках конкретних особистостей.

В агропромисловому секторі країни фахівець, не здатний використувати знання про людину в усіх багатовимірних аспектах, не зможе організувати виробничий процес, сформувати активну громадянську позицію, відповідальне ставлення до головного ресурсу сільськогосподарського виробництва – землі, природи, довкілля.

Соціально-гуманітарні дисципліни повною мірою здатні розкрити перед студентами як певні соціальні вимоги, так і гуманістичну спрямованість професійної підготовки, оскільки дають знання про соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві, формуючи світоглядну позицію, стійкий інтерес до освітнього процесу в цілому, національну та громадянську позицію. Виконуючи роль консолідуючого компонента професійної підготовки, соціально-гуманітарні дисципліни є стрижневими в зростанні соціальної зрілості особистості. Соціально-гуманітарні знання формують доброзичливе, уважне, співчутливе та шанобливе ставлення до інших, відданість обраній професії, відповідальність за результати дій і вчинків, орієнтують на самореалізацію здібностей кожної людини, оскільки навчають здобувати знання й самовдосконалюватись протягом усього життя. Гуманітарно освічена людина є такою, що самовизначається в суспільстві за допомогою системотвірних знань про моральні та духовні цінності, різноманітні культурні практики, що виводять людину за межі конкретного предмета, забезпечують відкритість до пізнання й самопізнання власне особистості.

Навпаки, завдяки гуманітаризації в професійній освіті відбувається зміна від гностичного підходу, що формував знання шляхом їх репродукції, до діяльнісного підходу, а саме формування активної творчої пізнавальної позиції, інтерактивних умінь та навичок, мотивації саме до свідомого вибору професійної освіти через блок соціогуманітарної підготовки, що наскрізною програмою повинна проходити через фахові дисципліни.

Таким чином, соціально-гуманітарна підготовка у професійній аграрній освіті – якість, що базується не тільки на фундаменті розвинених власне професійних якостей, а й на знанні соціально-відтворювальної діяльності, культурі філософського, соціального, економічного мислення, тобто готовності й уміння реалізувати в професійній діяльності весь свій духовно-моральний потенціал як особистості.

Висновки. Отже, можемо визначити пріоритетні напрями, що забезпечать ефективність підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, а саме: особистісну орієнтацію вищої аграрної освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей як невід'ємної частини професійної освіти; збереження й примноження національних освітніх традицій, що покликані виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього й професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави; підпорядкованість законам ринкової економіки, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. При цьому водночас необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних, політичних цінностей як складових матеріального виробництва; впровадження концепції гуманітарної освіти у вищих аграрних навчальних закладах [5, с. 109–116].

Ми визначаємо два аспекти підвищення якості професійної аграрної освіти в контексті її гуманізації та гуманітаризації:

1. Покращення якості соціально-гуманітарних дисциплін, подолання формальних підходів до їх викладення.

2. Збільшення в змісті соціально-гуманітарних дисциплін знань про гуманістичні принципи, професійні цінності, людину, людяність; визначення та виявлення гуманістичної професійної спрямованості в підготовці майбутнього аграрія.

Таким чином, соціально-гуманітарна підготовка, відповідно до її компонентів, покликана створювати всебічні умови для задоволення потреб людини в самовдосконаленні, постійному підвищенні рівня своїх знань і культури, визнаючи людину за вищу соціальну цінність.

Щодо перспектив подальших розвідок, то, на нашу думку, слід провести більш глибоке дослідження педагогічних і психологічних аспектів підготовки науково-педагогічних працівників, які в більшості своїй мають фахову сільськогосподарську освіту, ставлячись до педагогічної діяльності як до виробничої сфери. В організації навчально-виховного процесу в зв'язку з таким іноді однобоким розумінням освітньої діяльності виникають певні труднощі.

Список використаної літератури

1. Про освіту : Закон України // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4 ч. – Харків, 2004. – Ч. 1. – С. 22–58.

2. Нерух Н. В. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх агрономів в процесі вивчення соціогуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Василівна Нерух. – Київ, 2009. – 296 с.

3. Освіта України : до II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти: інформаційно-аналітичний огляд / під заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Нічлава, 2001. – 224 с.

4. Потелло Н. Я. Провідні ознаки гуманітаризації освіти в підготовці фахівця аграрного напрямку / Н. Я. Потелло, Н. В. Нерух // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – № 2. – С. 96–99.

5. Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні : Указ Президента України від 12.09.1995 р. № 832/95 // Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні ; М-во освіти України ; Ін-т змісту і методів навчання. – Київ, 1999. – С. 109–116.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2014.

Щепова Д. Р. Социально-гуманитарная подготовка специалистов аграрных ВУЗов: анализ состояния и перспективы развития

Определена роль социально-гуманитарных дисциплин в профессиональной подготовке специалистов аграрных вузов и сфера реализации данной подготовки в будущей профессиональной деятельности. Рассмотрены навыки решения проблем и задач социальной действительности. Подчеркнуто, что изучение социально-гуманитарных дисциплин значительно облегчит будущим аграриям вхождение в производственное и социальное окружение. Указаны проблемы преподавания социально-гуманитарных дисциплин в аграрных вузах. Обозначены основные компоненты социально-гуманитарной подготовки будущих аграриев.

Ключевые слова: *социально-гуманитарные дисциплины, профессиональная подготовка, аграрий.*

Shchepova D. Social and Humanitarian Training of Specialists of Agrarian Institute of Higher Education: Analysis of Station and Aspects for Development

Determined role of social-humanitarian disciplines in professional training for specialists of agrarian institute of higher education and sphere of its realization in future profession. Examined attainment for solution problems and tasks of social reality. Underlined that learning of social and humanitarian disciplines facilitate joining for future agrarians in production and social surroundings. Delineated problems of teaching of social-humanitarian disciplines in agrarian institutes of higher education. Denoted the main components of social-humanitarian training of future agrarians. Examined the model of innovation education which oriented on dynamic changes and development of personality, like a base of social-humanitarian education in agrarian institute of higher education. The author deals with the main methods, forms and assignments of extracurricular work of students. The author viewed the main perspectives, which ensuring perfection of general professional training. The author singles out one of the main point of extracurricular work of students as forming of future agrarians' professional qualities and values. There pedagogical conditions are examined, in which can be actualized humanistic orientation of the students of agrarian specialties, and improved the model of educational and qualification characteristic of future agrarian. The author deals with the complex research of socio-humanitarian component in the professional education of specialists in higher agrarian institute. It's known, there are some problems in training of specialists at the agrarian institutes in the conditions of post-reforming development of agrarian sector of our state, so as the requirements to the modern management in agro-industrial complex have changed. As a result, the requirements to the vocational education have increased.

Key words: *social-humanitarian disciplines, social-humanitarian disciplines, agrarian.*